

filosofi

Et barn er født os! Og en ny begyndelse

Fødslen af det lille Jesusbarn er centrum i julens fortælling, og i ethvert menneskeliv symboliserer fødslen en ny begyndelse. For den jødiske tænker Hannah Arendt var fødslen også helt central: som en nøgle til politisk forandring

Lise Kabell Søgaard
lise.soegaard@k.dk

Om få dage fejrer vi miraklet. I den fortælling, vi lytter til juleaften den 24. december, er vi tilbage i de dage, hvor Josef sammen med en træet og veplaget Maria leder efter et varmt og sikkert sted, de kan være natten over. Og dér i stalden sker det forunderlige: Et lille, nyt menneske fødes.

Siden er milliarder af mennesker kommet til verden under alle mulige og umulige forhold. Et af dem var en lille, jødisk pige født i Tyskland i 1906. Pigen hed Hannah Arendt og skulle senere blive én af sin tids betydeligste filosoffer.

Meget af hendes tænkning kom til at handle om menneskenes mørke. I kraft af sin identitet som tysk jøde måtte Hannah Arendt i 1930'erne flygte, først til Paris og senere til USA, og efter krigens afslutning fulgte hun retssagen mod topnazisten Adolf Eichmann i Jerusalem og skrev om den banale, menneskelige ondskab, sagen afslørede.

Men midt i sin dystre samtid fandt Hannah Arendt også noget håbefuldt, og hun fandt det i lige netop fødslen af det lille barn.

Menneskets vilkår

Rune Lykkeberg, chefredaktør på Information, er én af initiativtagerne til et festskrift om Hannah Arendt, "Arendt for et større publikum", der netop er udkommet på Informations Forlag i anledning af 50-året for filosofens død. I bogen har en række bidragydere skrevet essays, der viser vej ind i Arendts tænkning og forfatter-skab, og Lykkeberg står selv for bogens indledning.

Han stødte første gang på Hannah Arendts tanker om fødselens betydning, da han var i 20'erne og havde læst sig grundigt ind på eksistentialismens store filosoffer, blandt andre Søren Kierkegaard (1813-1855) og Jean-Paul Sartre (1905-1980).

Natalitet er det begreb, Hannah Arendt brugte til at udfolde sine tanker om fødselens filosofiske betydning. Man kan måske oversætte begrebet med "født-hed".

For Rune Lykkeberg var nataliteten en "euforisk opdagelse", siger han, fordi den blev et korrektiv til en anden opfattelse, som han havde tilegnet sig gennem eksistentialisterne, og som han kalder "ekstremt nedslående":

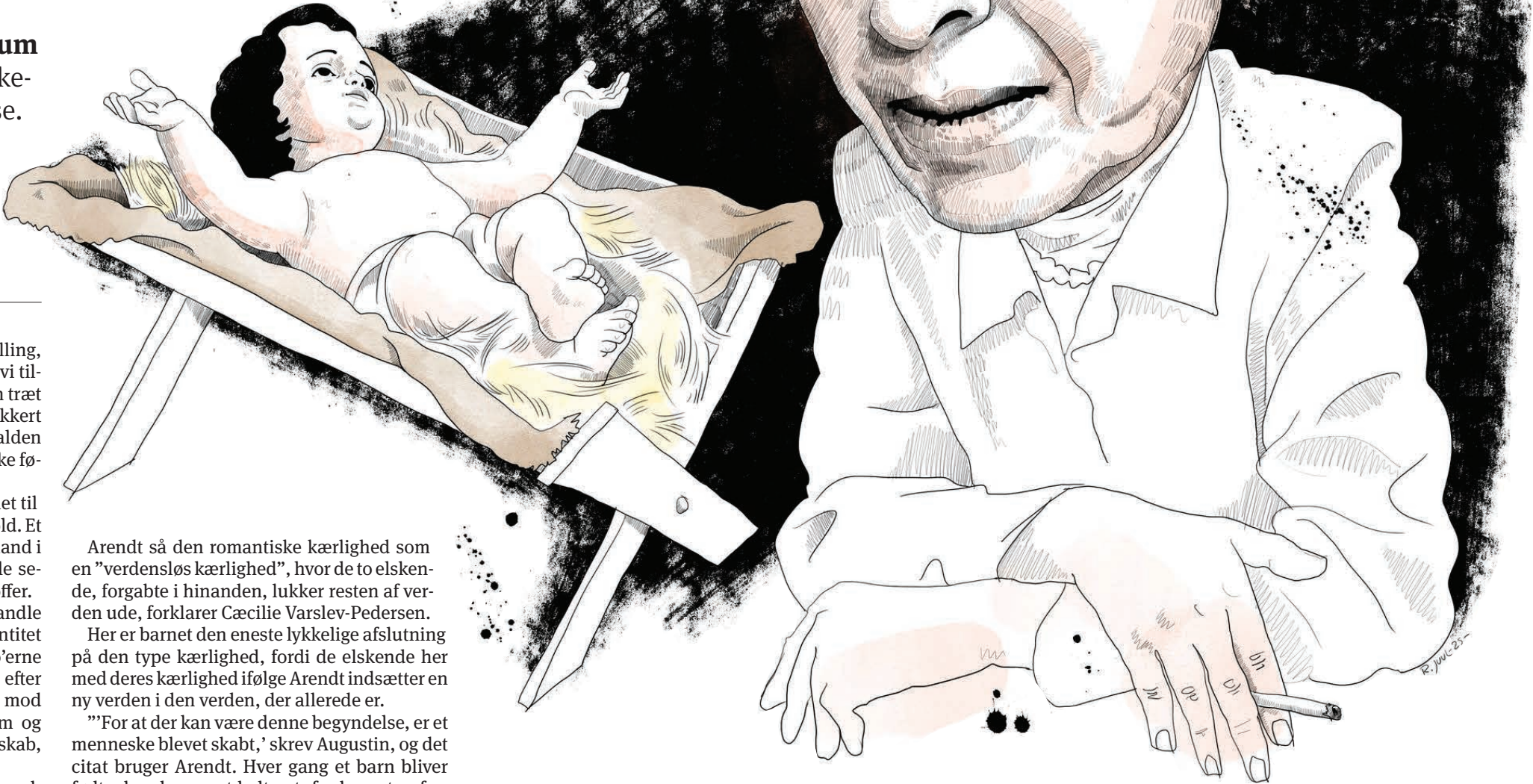
"Nemlig at det er i det ensomme øjeblik, hvor vi står over for døden, at sandheden om livet viser sig. Nej, siger Arendt. Det vigtige i livet er, at vi i det hele taget kommer herind. Mennesket er ikke født til at dø."

Cæcilie Varslev-Pedersen, der er postdoc i filosofi ved University of Southampton i England og gæsteforsker ved Søren Kierkegaard Forskningscenteret på Københavns Universitet, ser i disse år en opblomstring i offentlighedens interesse for Hannah Arendt. For nylig talte hun med en tysk forsker, som kunne berette om en hel Arendt-reol i en tysk boghandel.

"Jeg vil sige, at hun er ekstremt populær lige for tiden. Og jeg tror, det er, fordi hun foregriber en masse temaer, som er vigtige i vores tid: spørgsmålet om flygtninge og om løgn i politik. Men det er også de eksistentielle temaer hos hende, som vækker interesse," siger Cæcilie Varslev-Pedersen.

En af de ting, Hannah Arendt også kendes for i dag, er, at hun midt i 1920'erne havde en affære med sin gifte læremester, den tyske filosof Martin Heidegger (1889-1976). Forholdet sluttede efter et par år. Mens han i 1933 meldte sig ind i det tyske nazistparti, måtte hun samme år flygte til udlandet – de genoptog dog senere i livet kontakten.

I de år, hvor affæren stod på, begyndte Hannah Arendt at blive meget optaget af kirkefaderen Augustin (354-430). I sin kritiske diskussion af hans tænkning udviklede hun senere sin egen tese om kærligheden, sammenfattet i det latinske *amor mundi*: kærlighed til den menneskelige verden, man lever i sammen med andre.

Arendt så den romantiske kærlighed som en "verdensløs kærlighed", hvor de to elskende, forgabte i hinanden, lukker resten af verden ude, forklarer Cæcilie Varslev-Pedersen.

Her er barnet den eneste lykkelige afslutning på den type kærlighed, fordi de elskende her med deres kærlighed ifølge Arendt indsætter en ny verden i den verden, der allerede er.

"'For at der kan være denne begyndelse, er et menneske blevet skabt,' skrev Augustin, og det citat bruger Arendt. Hver gang et barn bliver født, sker der noget helt nyt, for barnet er forskelligt fra alle andre mennesker. Det er ikke Guds skaberkraft, hun peger på, men menneskets egen evne til at skabe noget nyt ud af kærlighed."

Noget at miste

Vi taler om det at "sætte børn i verden" eller "bringe et barn til verden". Og måske taler vi netop i disse år om det med en lidt foruroliget undertone, for hvad er det for en verden, man indsætter barnet i? Og hvad er det for en sårbarhed, svaret for et nyfødt barn bringer med sig?

Mille Bang er sognepræst i Brorsons Kirke i København. I et sogn med en gennemsnitsalder på 35 år er rigtig mange af dem, der kommer for at få deres barn døbt, førstegangsførelse, fortæller præsten.

Da Mille Bang for nylig holdt en dåbstale, fik hun lyst til at citere et par linjer fra en Peter Sommer-sang. Teksten til sangen "Bristepunkt" fra Sommers seneste album, "Verdens volume", kan man tolke sådan, at der synges om nogle af de følelser, der følger med det at bringe et barn til verden (en verden, der besynges med en vis pessimisme på resten af pladen).

*Vi ventede', til vi ikk' ku' vente mer
glemte at tryk' på annuller
det kun der den slags mirakler sker
når vi ude af stand til at si' 'nej' mer'.*

Og videre:

*Nu har vi endelig noget at miste
mer' end vi vidste
men det ved vi så nu.*

De sidste linjer i Peter Sommer-sangen, som Mille Bang citerede ved dåben, faldt i hak med en følelse, hun havde efter den indledende dåbssamtale med forældrene noget tid forinden. Faderen havde været enormt rørt, havde siddet med sin datter i armene, set på hende og sagt: "Tænk, at hun findes!".

"Nu har vi endelig noget at miste ...' Det er jo det smukke i, at her gik vi rundt uden at vide, at der ville dukke et væsen op, vi ikke kunne leve uden," siger Mille Bang.

"Den abstrakte kærlighed er med fødslen blevet gjort helt konkret. Måske har man levet et liv med flyttekasser, kollegieværelser og rejser, og lige pludselig dukker noget op, som fortæller én: 'Hov, det vigtigste er ikke, hvad du kan komme ud og opleve. Nu er der noget, du ikke kan miste.' På den måde er det lille barn et point of no return."

Nej, når man først står med ansvaret for et barn, er der ingen vej tilbage. Og der findes også mennesker, der mener, det er forkert at sætte børn i verden, som den ser ud nu. Med klimaforandringer og krig i horisonten. Men underet trumfer stadig frygten, når Mille Bang har dåbssamtaler med nybagte forældre.

I en mørk verden kan et barn måske netop blive et symbol på handling, siger præsten og nævner et eksempel fra en anden sang, hun har brugt i en gudstjeneste for nylig, nemlig "Mørk

er november" med tekst af digteren Thorkild Bjørnvig.

"Jeg fik at vide, at den sang blev skrevet under den kolde krig i 1959. 'Om der svæver dødelig dræ' er en linje, der henviser til radioaktivt nedfald. 'Vil vi dog elske og plante et træ. Frugter kan uspæet komme.' Selvom der er alt muligt, vi får at vide, vi skal være bange for, vil de små børn stadig komme. Fordi vi elsker," siger hun.

"Måske er der noget trods i det: Vi elsker, og frugterne kommer. Det er det, vi kan gøre selv."

Ind i et "vi"

Hannah Arendt fik aldrig selv børn. Formentlig fordi hun var flygtning og levede i dyb usikkerhed i sine reproduktive år. Hun døde i New York i USA i 1975, men nåede før det at opbygge et stort netværk af intellektuelle omkring sig og få udgivet sine tanker i værker, der i dag er pensum på universiteter verden over.

Det er oplagt at tænke, at Arendt "fik øje" på fødslen og dens betydning, netop fordi hun var kvinde. Men det vil være en søgt konklusion, mener Cæcilie Varslev-Pedersen.

Arendt var hverken særligt kropsligt eller feministisk interesseret. Hendes interesse i fødslen var derimod en reaktion på filosofernes store fokus på døden.

"Filosofferne – og Heidegger i særdeleshed – har altid været meget optagede af døden som et vilkår for det menneskelige liv. Men Arendt siger: Er det ikke et lige så vigtigt vilkår for vores liv, at vi bliver født? Og at vi alle har været nyttilkomne til verden, som en slags flygtninge?," siger Cæcilie Varslev-Pedersen.

Begrebet natalitet har således langt mere med hendes politiske tænkning at gøre. Det er især i det modernitetskritiske værk "Menneskets vilkår" (originaltitel "The Human Condition") fra 1958, hun udfolder det og viser den vigtigste dimension af begrebet:

"At vi, fordi vi er født, kan skabe nye begyndelser ved at handle og ændre ting i fællesskab. Handlingen er den anden fødsel, siger Arendt."

Hannah Arendt satte det praktiske liv, *vita activa*, højere end det kontemplative liv, *vita contemplativa* – det liv, hun vel at mærke selv levede som filosof. Det er menneskelig handling til de plagede og sortsynede eksistentialister.

"Hvornår er det, du synes ensomheden er sandheden? Jamen det er, når du sidder alene på dit kammer og skriver. Sartre drak 40 kopper kaffe om dagen! Og eksistentialisterne tror, deres arbejdsposition er den originale position for mennesket. Det er rigtigt for dem, der er kontemplativt indstillet, men er man i det praktiske, så er man altid henvist til andre," siger Rune Lykkeberg.

Og her er der et "vi", som bliver meget centralt for Arendt. Så ved siden af begrebet natalitet løber begrebet "pluralitet" hos Arendt.

"Det vigtige er, at det lille barn fra starten er henvist til andre, og at det er gennem de andre, det kan udtrykke sig. Som Jesusbarnet får gaver fra de tre vise mænd, giver vi også det lille barn en hel masse gaver, det skal bruge for at kunne

begå sig: sprog, begreber, syner og lyde," siger Rune Lykkeberg.

Men lige så vigtigt er det, at alle ikke er ens. Pluraliteten opstår netop kun, når hvert menneske kommer til verden med sit. Hannah Arendt brugte også udtrykket *to act in concert* om balancen mellem den enkelte og "vi"et. Rune Lykkeberg forklarer:

"Vi er født ind i et orkester, hvor hver spiller sit instrument, som kun giver mening i samklang med andre. Og det er det oprindelige niveau, ikke ensomheden. Selv når du råber: 'Jeg føler mig fuldstændig forladt', så råber du det til et 'vi'."

At læse Hannah Arendt giver en form for trøst, mener Rune Lykkeberg. I en tid med trivselskrise, ensomhed og øget polarisering peger han på Hannah Arendts vægtning af det store "vi", som alle mennesker fødes ind i.

"I den filosofiske tradition er der en tendens til at heroisere den, der står alene og foragter fællesskabet. Og i vores undersøgelser har vi tit en tendens til at tage det med os som en sandhed. Men det passer simpelthen ikke! For det enkelte menneske har de andre i sig. Den forståelse af de andres stemmer, der er inden i os, er ekstremt produktiv," siger han.

Et ægte julemirakel

Det er snart 70 år siden, Arendt skrev "Menneskets vilkår", på et tidspunkt, hvor den kolde krigs spændinger var på deres højeste. Verden var et helt andet sted dengang og alligevel ikke. Cæcilie Varslev-Pedersen mener, der er meget, vi kan bruge Arendts tanker til i dag.

"Vi lever i en tid med krig i Ukraine og Gaza og med et USA, der forandrer sig meget og rykker mod højre. Hannah Arendt levede i en endnu mørkere tid, end vi gør, men hos hende finder vi alligevel en vis optimistisk tilgang; Der kan altid ske noget nyt! Også ved menneskelig handling kan verden forandre sig. Hun kalder det faktisk et mirakel, at vi kan forandre verden, og det er ret stærkt."

"Menneskets vilkår" havde oprindeligt en anden arbejdstitel, nemlig "Kærlighed til verden", fortæller Cæcilie Varslev-Pedersen.

"Det er et smukt begreb, men hun er egentlig meget usentimental. Det er ikke genfortryllelse af verden, vi er ude i. Det er at se verden, som den er, anerkende og forson sig med det. Man giver ikke op på verden. Man tager ansvar for den og tænker, at det er muligt at genskabe den, så den også er værd at leve i for de næste generationer."

Hannah Arendts forældre var sekulære jøder, og selvom det jødiske betød meget for hende livet igennem, var hun ikke selv religiøs. Alligevel havde hun et forhold til kristendommen, blandt andet gennem sin fascination af de store kristne tænkere. Og så så hun faktisk julen som det bedste billede på det, hun gerne ville sige.

Som det lyder på side 259 i "Menneskets vilkår":

"Troen og håbet på verden finder sit fremmeste og måske mest koncise udtryk i Evangeliets 'glade budskab': 'Et barn er blevet født os.'" ■

ILLUSTRATION: RASMUS JUUL

Hannah Arendt

Jødisk filosof og intellektuel.

Født i 1906 i Tyskland. Død 1975 i New York i USA.

Er i dag blandt andet kendt for sine undersøgelser af ondskabens natur i "Eichmann i Jerusalem" fra 1963, hvor hun rapporterede fra retssagen mod topnazisten Adolf Eichmann.

Blandt hovedværkerne

er "Totalitarismens oprindelse" (1951), "Menneskets vilkår" (1958) og "Åndens liv" (udgivet posthumt i 1977).

Hun flygtede i 1930'erne fra Tyskland til Frankrig på grund af sit jødiske ophav. I 1941 kom hun til USA og levede her frem til sin død.

Var gift to gange.

I år er det 50-året for Hannah Arendts død. Essaysamlingen "Arendt for et større publikum" med bidrag af blandt andre skuespiller Ina-Miriam Rosenbaum og lektor i filosofi Anne Marie Pahuus er netop udkommet på Informations Forlag.